

## **РІВНІ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ ЗМІ**

**ПАХНІН Микола Леонідович - кандидат наук з державного управління, доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ**

**УДК 343.9  
DOI 10.32782/EP.2022.1.13**

*У статті висвітлюється питання конкретизації рівнів механізму забезпечення кримінологічного захисту засобів масової інформації в Україні (ЗМІ) та визначення його особливостей. Наголошується, що в сучасних умовах визначення рівнів механізму забезпечення кримінологічного захисту ЗМІ залежить як від визначення об'єктів такого від впливу злочинності, так і від різновидів суб'єктів, які будуть забезпечувати такий кримінологічний захист.*

*З урахуванням чинних у кримінологічній науці підходів щодо визначення рівнів кримінологічної безпеки та протидії злочинності автор надає класифікацію рівнів механізму забезпечення кримінологічного захисту ЗМІ в залежності від наступних критеріїв: від масштабу його запровадження (у межах країни); за територією поширення; за суб'єктами, які забезпечують цей механізм; за транснаціональною складовою суб'єктів захисту, а також у залежності від наявності чи відсутності потенційного впливу на ЗМІ збройної агресії (збройного конфлікту). За масштабом такий механізм може бути організований на державному, регіональному та локальному (місцевому) рівнях.*

*За територією поширення цей механізм може бути: національним (запроваджується в межах окремої країни) та міжнародним (забезпечення відбувається за рахунок міжнародних інституцій та поширюється на більшість країн світу).*

*Автором конкретизуються суб'єкти забезпечення механізму кримінологічного захисту ЗМІ як на національному (виділяється сім груп суб'єктів залежно від їх компетенції), так і міжнародному (виділяються дві групи суб'єктів) рівнях.*

*За транснаціональною складовою забезпечення механізму кримінологічного захисту ЗМІ може відбуватися на: глобальному рівні (забезпечує ООН, інші міжнародні інституції, у тому числі з правоохоронними функціями), регіональному рівні (наприклад, організації Європейського Союзу), національному рівні (включає державні та приватні суб'єкти, які уповноважені або беруть участь у забезпеченні кримінологічного захисту ЗМІ).*

*За суб'єктами, які забезпечують механізм кримінологічного захисту ЗМІ, таке забезпечення може відбуватися: 1) на рівні внутрішньої самоорганізації ЗМІ; 2) на рівні діяльності зовнішніх суб'єктів, які уповноважені виконувати правоохоронну або допоміжну функції у сфері діяльності ЗМІ.*

*Залежно від наявності чи відсутності потенційного впливу збройної агресії (збройного конфлікту) автором виділяється: 1) механізм забезпечення кримінологічного захисту ЗМІ, які функціонують на території, де відсутній потенційний вплив збройної агресії Російської Федерації; 2) механізм забезпечення кримінологічного захисту ЗМІ, які функціонують на території, де наявний потенційний вплив збройної агресії Російської Федерації.*

*Зроблено висновок, що конкретизація рівнів механізму забезпечення кримінологічного захисту ЗМІ є необхідним для подальшої конкретизації форм та методів такого забезпечення, системи суб'єктів забезпечення цього механізму, а також визначення слабких та сильних сторін функціонування такого механізму.*

*Ключові слова: механізм кримінологічного захисту, засоби масової інформації, рівні механізму забезпечення кримінологічного захисту.*

### **Постановка проблеми**

Проблема захисту ЗМІ в Україні є не новою, але актуальною. Така актуальність обумовлена не тільки сучасною «кримінологічною картиною» щодо захисту найбільш активних представників медіажурналістів, а здебільшого прагненням нашої країни до запровадження належного рівня захисту цивілізованих, європейських цінностей, зокрема і свободи слова. Такий курс України також обумовлений виконанням рекомендацій міжнародних документів, зокрема серед останніх особливого значення набувають положення: Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи № 2035 (2015) «Захист безпеки журналістів та свобода медіа в Європі», Рекомендації CM/Rec(2016) 4 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо захисту журналістики й безпеки журналістів та інших працівників ЗМІ» (Ухвалена Комітетом міністрів 13 квітня 2016 року на 1253-му засіданні постійних представників міністрів)[1], Кіотської декларації щодо розширення можливостей попередження злочинів, кримінального правосуддя та верховенства права: на шляху до виконання Програми сталого розвитку до 2030 року, прийнятої 14 Конгресом ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя (Кіото, Японія, 7–12 березня 2021 року) [2], а також реалізації з 2020 року в Україні Проєкту «Європейський Союз та Рада Європи працюють разом для зміцнення свободи медіа в Україні»[3]. З міжнародних документів впливає необхідність формування в країні відповідного національного механізму захисту ЗМІ, а також такої його складової, як механізму кримінологічного захисту ЗМІ, який вимагатиме відповідного забезпечення. Щодо розуміння самого забезпечення механізму кримінологічного захисту ЗМІ, то під ним пропонуємо розуміти інтегровану в механізм забезпечення кримінологічної безпеки України цілісну сукупність необхідних і достатніх функціональних та правових елементів, за допомогою яких уповноважені суб'єкти формують раціональну систему впливу на криміногенні фактори, які унеможливають та/або перешкоджають законній діяльності ЗМІ, й забезпечують ефективне здійснення кримінологічного

процесу, досягаючи тим самим результативного виконання завдань і функцій, покладених на ЗМІ.

У подальшому має наукове та практичне значення визначення функціонування такого механізму (його забезпечення) на різних рівнях, на яких проявляються його особливості.

### **Аналіз останніх досліджень і публікацій**

Слід зазначити, що проблему впливу ЗМІ на злочинність вивчали такі вітчизняні вчені, як: О.М. Бандурка, В.С. Батиргарєєва, О.І. Бугера, Є.О. Гладкова, В.О. Глушков, В.В. Голіна, Н.О. Гуторова, І.М. Даньшин, С.Ф. Денисов, В.М. Дрьомін, О.Ю. Дроздов, В.П. Ємельянов, В.І. Женунтій, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, О.Г. Кальман, О.М. Костенко, О.М. Литвак, О.М. Литвинов, О.Р. Михайленко, В.О. Навроцький, М.М. Назаров, О.І. Напиральська, О.П. Рябчинська, А.В. Савченко, А.П. Тузов, І.К. Туркевичта інші.

У вітчизняній кримінологічній науці приділяється переважно увага кримінологічному та криміногенному вивченню впливу ЗМІ на злочинність [4-8]. Однак наукових робіт присвячених питанням кримінологічного захисту ЗМІ від впливу злочинності в Україні не проводились.

### **Не вирішені раніше проблеми**

Комплексно питання механізму забезпечення кримінологічного захисту ЗМІ як цілісного інституту суспільства від злочинності в Україні не досліджувалось. Рівні функціонування такого механізму забезпечення залишаються малодослідженими в кримінологічній науці. Конкретизація таких рівнів є передумовою побудови ефективної системи кримінологічного захисту ЗМІ від впливу злочинності та посилення кримінологічної функції мас-медіа.

**Метою цієї статті** є конкретизація рівнів, на яких відбувається забезпечення механізму кримінологічного захисту ЗМІ в залежності від об'єктів такого захисту, суб'єктного складу забезпечення, а також визначення особливостей його функціонування.

### **Виклад осново матеріалу**

Для функціонування механізму кримінологічного захисту ЗМІ визначення об'єктів такого захисту дозволяє ефективно використовувати наявний кримінологічний потенціал як загальних, так і спеціальних суб'єктів, які задіяні (беруть участь) до цієї кримінологічної діяльності. Проведений аналіз чинного законодавства стосовно діяльності ЗМІ дає підстави визначити її як систему засобів поширення інформації для необмеженого кола осіб, яка включає в себе наступні елементи (які в сукупності становлять її структуру): суб'єкти інформаційної діяльності у сфері телебачення (передача звукової та відеоінформації також за допомогою електромагнітних хвиль), суб'єкти інформаційної діяльності у сфері радіомовлення (передача звукової інформації за допомогою електромагнітних хвиль), друковані ЗМІ (засоби поширення інформації за допомогою друкованого відтворення тексту і зображення), Інтернет-ЗМІ (до них належать, зокрема, Інтернет-версії друкованих чи електронних ЗМ), інформаційні агентства [9-13].

Саме на перелічені складові ЗМІ, які виступають об'єктами кримінологічного захисту, може відбуватися (відбувається) вплив криміногенних факторів та злочинності. Щодо останнього, то воно пов'язане із вчиненням наступних діянь щодо ЗМІ: необґрунтоване закриття ЗМІ; перехоплення, викрадення журналістських даних; незаконне звільнення з роботи журналістів (інших представників медіа); викрадення персональних даних працівників медіа; DDos-атаки на Інтернет ЗМІ [14; 15]; посягання на життя та погрози життю працівників медіа; поширення дезінформації відносно суб'єктів ЗМІ; сексуальне домагання, сексизм щодо працівниць ЗМІ; троллінг в соціальних мережах; комерційне втручання; безпідставна відмова від акредитації та реєстрації представників ЗМІ; кримінальне переслідування; безпідставне блокування доступу до інформації; посягання на власність; незаконне затримання, арешт представників ЗМІ; використання ЗМІ окремими організованими злочинними групами, політичними партіями, громадськими об'єднаннями, олігархами

[16] у протиправній діяльності з підбурювання населення країни (регіону, міста) до порушення громадського порядку, розпалювання ненависті на релігійному, національному, мовному, культурному ґрунті тощо [17; 18].

Проте кримінологічний захист об'єктів ЗМІ від наведених форм впливу для більшої ефективності може відбуватися на відповідних рівнях, де проявляється особливості такої (захисної) діяльності, що також обумовлюється різновидом об'єктів захисту.

Враховуючи вже наявні підходи в кримінологічній науці щодо рівнів забезпечення кримінологічної безпеки, протидії, запобігання, попередження, профілактики злочинності та окремих її видів [19-21], *пропонуємо далі надати класифікацію рівнів механізму забезпечення кримінологічного захисту ЗМІ в залежності: від масштабу його запровадження (у межах країни); за територію поширення; за суб'єктами, які забезпечують цей механізм; за транснаціональною складовою суб'єктів захисту, а також і залежно від наявності чи відсутності потенційного впливу збройної агресії (збройного конфлікту).*

*За масштабом механізм забезпечення кримінологічного захисту ЗМІ може бути організований (впроваджений) на державному, регіональному та локальному (місцевому) рівнях.*

Сучасна медійна систем виглядає як система державних і комерційних телевізійних, радіомовних, електронних (з використанням Інтернету) та друкованих ЗМІ, які формують інформаційний простір загальнодержавного, регіонального та місцевого (локального) рівня. У сучасних умовах чітко проглядається саме така рівнева структура цієї системи, де функціонуватиме механізм кримінологічного захисту ЗМІ.

*Перший і найважливіший рівень, на наш погляд, складається з телевізійних, радіомовних, електронних, друкованих всеукраїнських ЗМІ, які формують національний інформаційний простір. Більшість з них знаходяться не у власності держави та контролюються приватними медіахолдингами, які належать олігархам. Такий висновок ґрунтується на вивченні публікацій самих вітчизняних ЗМІ. За даними всесвітнього статистичного рейтингу Alexa Internet*

[22] та Інтернет Асоціації України [23] список найпопулярніших інтернет-ЗМІ в Україні вміщує більше 103 найпопулярніших хінтернет-ЗМІ в Україні незалежно від країни реєстрації та мовної політики, у тому числі сайти традиційних медіа (наприклад, УНІАН, Факти ICTV, ЗІК, Новини1+1, РБК-Україна, Українська правда, Цензор.нет, Сьогодні та інші) [24].

За результатами дослідження, проведеного у 2018-2020 роках окремими ЗМІ, зокрема Каналом 24, встановлено, що більшість медіахолдингів належать олігархам, які контролюють 71% глядацької аудиторії в Україні, а саме:

Starlight Media (Віктор Пінчук) – 26,04%; 1+1 Media (Ігор Коломойський, Віктор Медведчук) – 17,22%; Inter Media Group (Сергій Львовичкін та Дмитро Фірташ) – 13,39%; Медіа Група Україна (Рінат Ахметов) – 11,94%; Медіахолдинг Новини (Віктор Медведчук) – 1,49%; Петро Порошенко – 0,94% [25; 26].

На другому рівні передбачається кримінологічний захист телевізійних, радіомовних, електронних та друкованих ЗМІ міжрегіонального та регіонального масштабу.

На третьому рівні передбачається кримінологічний захист місцевих телевізійних, радіомовних, електронних та друкованих ЗМІ.

Поряд з наведеними трьома рівнями забезпечення механізму кримінологічного захисту ЗМІ можна вести мову і про *четвертий рівень*, який стосується захисту соціальних інтернет медіа, які, погоджуючись з позицією Д'ячкової М.О., призначені для масового поширення інформації у будь-якій формі, де вміст (контент) створюють самі користувачі, і автором може бути кожен, на протипагу традиційним медіа, де авторами є попередньо відібране і обмежене коло людей [4, с. 23]. По суті, це величезний набір комунікаційних каналів, які також можуть мати як криміногенний, так і кримінологічний ефект або вплив.

Нагадаємо, що сьогодні *соціальні медіа* є видом масмедіа, рядом онлайн-технологій на принципах Веб 2.0, завдяки яким споживачі контенту через свої дописи стають його співавторами і можуть взаємоді-

ти, співпрацювати, спілкуватися, ділитися інформацією або брати участь у будь-якій іншій соціальній активності із теоретично всіма іншими користувачами певного сервісу [27].

За територією поширення механізм забезпечення кримінологічного захисту ЗМІ може бути: *національним* (запроваджується в межах окремої країни) та *міжнародним* (забезпечення відбувається за рахунок міжнародних інституцій та поширюється на більшість країн світу).

На національному рівні механізм забезпечення кримінологічної безпеки ЗМІ залежить від набору суб'єктів, які залучені до цієї діяльності. Забігаючи наперед, вважаємо, що сам кримінологічний захист складових ЗМІ та його учасників буде полягати у 1) виявленні кримінологічних загроз безпеці функціонування ЗМІ; 2) оцінці ступеню впливу виявлених кримінологічних загроз на діяльність ЗМІ; 3) дослідженні трансформації (динаміки), виявлених кримінологічних загроз для ЗМІ; 4) розробці кримінологічних сценаріїв захисту ЗМІ від криміногенних процесів; 5) формуванні національної стратегії і тактики захисту ЗМІ від криміналізації та впливу криміногенних факторів (план дій); 6) формуванні та реалізації системи заходів кримінологічного захисту ЗМІ від криміналізації та впливу криміногенних факторів; 7) моніторингу стану кримінологічного захисту ЗМІ.

Серед суб'єктів забезпечення механізму кримінологічного захисту ЗМІ на *національному рівні* з урахуванням наявних у них повноважень слід виділити наступні їх групи: 1 група суб'єктів, які забезпечують формування державної політики в інформаційній сфері та правової основи її забезпечення (Президент України, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України, Рада національної безпеки та оборони України) [28-30]; 2 група суб'єктів, які безпосередньо реалізують державну політику в сфері ЗМІ та здійснюють контролюючі функції (Міністерство культури та інформаційної політики України, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, Центр стратегічних комунікацій та інформаційної

безпеки при МКІП<sup>1</sup>, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації) [31-33]; 3 група суб'єктів, які виконують правоохоронну функцію та забезпечують захист ЗМІ від вчинення щодо них кримінальних правопорушень (Міністерство внутрішніх справ України, Національна поліція України, Офіс Генерального прокурора України, Державне бюро розслідувань, Служба безпеки України), 4 група суб'єктів, які здійснюють судівництво (національні суди, які розглядають справи відносно посягань на представників ЗМІ) та беруть участь у гарантуванні безпеки представників ЗМІ під час судового процесу (Служба судової охорони), 5 група суб'єктів, які спроможні забезпечити свій внутрішній захист власними зусиллями (власне ЗМІ та його суб'єкти), 6 група суб'єктів, які представляють професійні об'єднання представників ЗМІ (Незалежна медіа-профспілка України, Незалежна спілка журналістів України, Українська асоціація видавців періодичної преси, Інститут масової інформації) [34-37]; 7 група суб'єктів, які спроможні здійснити наукове, інформаційно-аналітичне забезпечення функціонування цього механізму (НІСД при РНБОУ, ДНДІ МВС України, наукові лабораторії ЗВО МВС України, НДІ вивчення проблем злочинності ім. академіка В.В. Сташиса та інші).

Що стосується міжнародного рівня забезпечення функціонування механізму кримінологічного захисту ЗМІ, то він здебільшого пов'язаний з діяльністю відповідних міжнародних інституцій та міжнародних громадських організацій. Так, до першої групи (міжнародні інституції, міжнародні урядові організації) суб'єктів доцільно віднести: ООН (Рада ООН з прав людини, Комітет з прав людини, Управління з координації гуманітарних питань, ЮНЕСКО, Управління ООН з наркотиків та злочиннос-

ті), Інтерпол, Рада Європи, ОБСЄ, Європол, Європейський центр кіберзлочинів, Комітет Червоного Хреста (у частині надання допомоги для журналістів під час виконання небезпечних завдань в зоні збройних конфліктів), Агентство Європейського Союзу питань мережевої та інформаційної безпеки, Платформа Ради Європи із захисту журналістів (CPJ), Європейський центр свободи преси та медіа (ЕСРМФ), Орган європейських регуляторів електронних комунікацій (BEREC), Європейське агентство оперативного управління великомасштабними ІТ-системами у сферах свободи, безпеки та юстиції (eu-LISA)[38-43].

Так, наприклад, ООН піклується про вдосконалення процесів масової інформації. Резолюція Генеральної Асамблеї «Інформація на службі людства» від 6 грудня 1999 р. закликає всі країни, організації системи ООН та інші заінтересовані сторони підтвердити прихильність принципам Статуту ООН і принципам свободи інформації, а також принципам незалежності й різноманітності ЗМІ. Особлива увага в цій резолюції приділена наданню допомоги країнам, що розвиваються, у становленні ЗМІ; підтримується ідея нового міжнародного інформаційного порядку; підкреслюється значення забезпечення журналістам можливості вільно й ефективно виконувати свої професійні обов'язки, рішуче засуджуються будь-які напади на них [44, с.27-34].

Щодо ЮНЕСКО, то у 1978 р. ним був розроблений проєкт Декларації про засоби масової інформації – першого великого документа, що відображає нові тенденції в розвитку міжнародного інформаційного обміну. Ще одним важливим документом, що регулює діяльність ЗМІ, стала прийнята 13 вересня 1997 р. Софійська декларація «Зміцнення незалежних і плюралістичних засобів інформації (особливо в країнах Центральної та Східної Європи)» [45].

Європейський Союз також має значні можливості щодо визначення змісту законодавства та політики країн-членів стосовно економічних аспектів діяльності ЗМІ. Так, наприклад, у 2010 р. на саміті ОБСЄ в Казахстані була прийнята Астанинська декларація, яка підтвердила значимість сво-

<sup>1</sup> Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки створений у березні 2021 при Міністерстві культури та інформаційної політики України року. Робота Центру сфокусована на протидії зовнішнім загрозам, об'єднанні зусиль держави та громадських організацій у боротьбі з дезінформацією, оперативному реагуванні на інформаційні фейки.

боди ЗМІ для всіх держав та підкреслила, що питання прав людини не є внутрішньою справою тієї чи іншої держави [46].

Що ж до Ради Європи, то в основі всієї її діяльності лежить правозахисний акт – Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод (далі - ЄКПЛ), яка трактується рішеннями створеного нею Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Практика ЄСПЛ у застосуванні і тлумаченні ст. 10 ЄКПЛ (право на вільне вираження думок) є унікальною з точки зору багатосторонності правовідносин, які були предметом розгляду, послідовності й принциповості його рішень [44, с.27-34] і створює передумови для вдосконалення національного законодавства в частині забезпечення свободи слова.

До другої групи (міжнародні громадські організації, міжнародні неурядові організації та фонди підтримки) суб'єктів доцільно віднести: Міжнародний інститут преси (ІПІ), Міжнародна громадська організація Комітет захисту журналістів, PressSOS «Репортерів без кордонів» (RSF), Міжнародна федерація журналістів (ІФЖ), Європейська федерація журналістів (ЕФЖ), Центр тривоги ЕСРМФ для журналісток під загрозою, Фонд безпеки Міжнародної федерації журналістів (ІФЖ), Мережа міжнародних міст притулку (ІСОРН), «ArticleXIX» («Стаття 19») [47-52]. Кожний із цих суб'єктів виконує допоміжну роль у забезпеченні свободи слова та недопущенні правопорушень щодо ЗМІ та журналістів, а також надання представникам ЗМІ, які постраждали від незаконних дій осіб, державних органів, допомоги.

*За транснаціональною складовою* забезпечення механізму кримінологічного захисту ЗМІ може відбуватися на: *глобальному рівні* (забезпечує ООН, інші міжнародні інституції, у тому числі з правоохоронними функціями), *регіональному рівні* (наприклад організації Європейського Союзу), *національному рівні* (включає державні та приватні суб'єкти, які уповноважені або беруть участь у забезпеченні кримінологічного захисту ЗМІ).

*За суб'єктами, які забезпечують механізм кримінологічного захисту ЗМІ, таке забезпечення може відбуватися:* 1) *на рівні внутрішньої самоорганізації ЗМІ* (конкретного його

виду) або коли такий механізм забезпечення вибудовується самими ЗМІ (на кшталт організації внутрішньої безпеки медіа-холдингу); 2) *на рівні діяльності зовнішніх суб'єктів*, які не відносяться до ЗМІ, але уповноважені виконувати правоохоронні функції у сфері діяльності ЗМІ (правоохоронні органи) або виконують допоміжну функцію в забезпеченні кримінологічного захисту ЗМІ (правозахисні організації, професійні об'єднання представників ЗМІ), створюють передумови для функціонування такого механізму (наприклад, міжнародні інституції).

Щодо першого рівня, то він потребує певного пояснення, особливо що стосується комерційних (приватних) мас-медіа, які є невід'ємною частиною медіа системи. Український медіапростір після здобуття державою незалежності і до сьогодні поділений між державою, «олігархами» та політиками, де останні часто використовують його для впровадження вигідної для себе стратегії інформаційної політики та задоволення власних потреб і отримання відповідної користі [53, с.43]. Зокрема, більшість об'єктів вітчизняного медіапростору належать В. Пінчуку, І. Коломойському, Р. Ахметову, П. Порошенку, Д. Фірташу, В. Медведчуку [53; 54].

Фактично вже тривалий час національний медіапростір заповнений переважно приватними ЗМІ, на відміну від державних, комунальних ЗМІ або іноземних ЗМІ, які акредитовані в Україні.

У зв'язку з цим є виправданим, щоб приватний медіапростір також брав участь у забезпеченні власного захисту від впливу криміногенних факторів та злочинності. Процес забезпечення кримінологічного захисту ЗМІ повинен буди обоюстороннім (державний і приватний сектор спільно відіграють вирішальну роль в організації кримінологічного захисту ЗМІ).

*У залежності від наявності чи відсутності потенційного впливу збройної агресії (збройного конфлікту) можна виділити:*

- механізм забезпечення кримінологічного захисту ЗМІ, які функціонують на території, де відсутній потенційний вплив збройної агресії (територія України, окрім АРК, Донецької та Луганської областей);

- механізм забезпечення кримінологічного захисту ЗМІ, які функціонують на території, де наявний потенційний вплив збройної агресії (територія проведення ООС).

Щодо цього критерію та виділених нами рівнів, зазначимо, що забезпечення кримінологічного захисту діяльності ЗМІ в умовах збройного конфлікту, збройної агресії є складним питанням, але має своє вирішення з урахуванням міжнародної практики.

Під час збройних конфліктів (міжнародних, міждержавних або внутрішніх), роль ЗМІ набуває особливого значення. Враховуючи те, що під час війни фактично відсутні організації громадянського суспільства, які могли б контролювати органи влади та збройні сили, журналісти стають головним джерелом неупередженої та об'єктивної інформації [55, с. 15-16]. У той же час забезпечити їх захист у таких умовах від протиправних посягань, будь-яких інших форм насильства залишається складним завданням для держави. Наприклад, у 2014 році під час активної фази конфлікту на Сході України загинуло під час виконання своїх обов'язків п'ять журналістів. Це стало підставою для Комітету із захисту журналістів (СРІ) включити Україну разом із Сирією, Іраком, Ізраїлем, Сомалі та Пакистаном, за підсумками 2014 досписку країн, які є найнебезпечнішими для роботи працівників масмедіа. Починаючи з 2017 року, ситуація змінилась в кращій бік, у зв'язку з завершенням активної фази збройного протистояння.

Актуалізація питання забезпечення механізму кримінологічного захисту журналістів у зоні проведення Операції об'єднаних сил (далі – ООС) безпосередньо пов'язана з застосуванням до цього суб'єкту відповідних запобіжних механізмів (скоріше захисних), які пов'язані з доцільністю їх перебування в зоні ООС, можливістю надання (гарантування) їм безпеки з боку сил ООС, об'єктивністю висвітлення наявних подій чи ситуації в зоні ООС (з мінімальною шкодою для національної безпеки) тощо.

Аналіз норм у Законі України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» (2018 р.) на предмет

особливого порядку допуску журналістів, ведення ними журналістської діяльності в зоні ООС, показав їх відсутність [56].

Чинне законодавство загальної заборони чи обмеження на в'їзд журналістів до зони ООС не містить. Для роботи журналістів на об'єктах Міністерства оборони України потрібна спеціальна акредитація відповідно до Інструкції про порядок допуску журналістів, працівників засобів масової інформації на об'єкти Міністерства оборони України (МОУ) та Збройних Сил України (2012 р.) [57]. Така акредитація потрібна для відвідування будь-якого об'єкта МОУ, не тільки тих, що розташовані в зоні ООС. Для зони ООС акредитацію здійснює пресслужба Об'єднаних сил. Відповідно до інформації на сайті Міністерства оборони України (<https://www.mil.gov.ua/dlya-zmi/ato-press.html>), наразі в зоні ООС існує дворівнева система акредитації для журналістів. Так, прескарта другого ступеня акредитації (синього кольору) – це персоналізований документ, який засвідчує права представників засобів масової інформації щодо виконання редакційних завдань у районі проведення ООС на території Донецької та Луганської областей, а також у районах виконання завдань та дислокації військових частин Збройних сил України або підрозділів з їхнього складу. Прескарта другого рівня акредитації не дає права журналісту працювати на лінії бойового зіткнення.

Прескарта ООС першого ступеня акредитації (зеленого кольору) видається журналістам після проходження спеціального курсу при МОУ й дає право представникам засобів масової інформації виконувати редакційні завдання вже безпосередньо на лінії бойового зіткнення, а також у районах виконання завдань та дислокації військових частин Збройних сил України [58].

Складні умови акредитації представників преси з боку військового командування роблять важким висвітлення конфлікту саме з тих позицій, які обумовлені професійною культурою і совістю журналіста. Слід звернути увагу, що ст. 15 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» [11] і ст. 25 Закону України «Про інформацію» [9] міс-

тять однакову норму, що надає право ЗМІ відряджати журналістів «у місця збройних конфліктів, вчинення терористичних актів, ліквідації небезпечних злочинних груп» та визначають обов'язки журналістів щодо користування отриманою там інформацією, а саме: дотримуватися вимог щодо нерозголошення планів спеціальних підрозділів, відомостей, що є таємницею досудового розслідування, не допускати фактичної пропаганди дій терористів та інших злочинних груп, їхніх вчинків і заяв, спеціально інспірованих для засобів масової інформації, не виступати в ролі арбітра, не втручатися в інцидент, не створювати штучної психологічної напруги в суспільстві. При цьому вся відповідальність за відряджених журналістів покладається на ЗМІ (на наш погляд, у цьому аспекті слід враховувати наявний виправданий чи невинуватий ризику такого відрядження), що їх відряджають. У той же час це не виключає права журналістів діяти за власною ініціативою [55, с. 19]. Важливе місце в забезпеченні безпеки журналіста в зоні проведення ООС залишається віктимологічна профілактика, а саме в частині проведення з ними відповідної інформаційної роботи з боку спеціальних суб'єктів (правоохоронних органів, органів безпеки та оборони), які задіяні в ООС.

**Підсумовуючи все викладене вище, зазначимо,** що врахування специфіки об'єктів забезпечення механізму кримінологічного захисту ЗМІ та рівнів такого забезпечення є необхідним для конкретизації форм та методів такого забезпечення, системи суб'єктів забезпечення цього механізму, а також визначення слабких та сильних сторін функціонування такого механізму задля його удосконалення та підвищення ефективності.

#### Література

1. Збірник документів Ради Європи. Безпека журналістів. Рада Європи, жовтень 2016 року. ТОВ «ЛІВ ПРИНТ». URL: <https://gm.coe.int/16806b5970> (дата звернення: 01.09.2021).
2. Кіотська декларація щодо розширення можливостей попередження злочинів, кримінального правосуддя та верховенства права: на шляху до виконання Програми

сталого розвитку до 2030 року, прийнята 14 Конгресом ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя (Кіото, Японія, 7–12 березня 2021 року). ООН Нью-Йорк. 2021 рік. 22 с. URL: <https://bit.ly/31njfxd> (дата звернення: 01.06.2021).

3. Проєкт «Європейський Союз та Рада Європи працюють разом для зміцнення свободи медіа в Україні». URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/eu-and-council-of-europe-working-together-to-support-freedom-of-media-in-ukraine> (20.10.2021).

4. Д'ячкова М.О. Засоби масової інформації як кримінологічний феномен: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса. 2018. 216 с.

5. Бугера О.І. Проблеми використання засобів масової інформації для запобігання злочинів серед неповнолітніх : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2006. 20 с.

6. Напиральська О.І. Вплив засобів масової комунікації на формування злочинної поведінки молоді : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2010. 20 с.

7. Бондарчук А.С. Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо журналіста в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ МВС України. К., 2019. 269 с.

8. Буряк К.М. Злочини проти професійної діяльності журналістів в Україні: кримінально-правове та кримінологічне дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара. Дніпро, 2018. 251 с.

9. Про інформацію: Закон України №2657-XII від 02.10.1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 10.10.2021).

10. Про друковані засоби масової інформації в Україні : Закон України 16 листопада 1992 року № 2782-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12#Text> (дата звернення: 10.10.2021).

11. Про державну підтримку ЗМІ та соціальний захист журналістів : Закон України від 23.09.1997 №540/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97->



- %D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 10.10.2021).
12. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21 грудня 1993 року- № 3759-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12#Text> (дата звернення: 10.10.2021).
13. Про інформаційні агентства : Закон України від 28 лютого 1995 року № 74/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.10.2021).
14. Медіагрупа Inter media group, як й інші ЗМІ, зазнала вірусної атаки (29.06.2017). URL: <https://imi.org.ua/news/mediagrupa-inter-media-group-yak-y-inshi-zmi-zaznala-virusnoji-ataki-i18078> (дата звернення: 01.09.2021).
15. Хакери використовують тему COVID-19 для атак на українські ЗМІ — СБУ (21 липня 2020 року). URL: <https://suspilne.media/49556-hakeri-vikoristovuut-temu-covid-19-dla-atak-na-ukrainski-zmi-sbu> (дата звернення: 01.09.2021).
16. Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним з надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів) : Закон України від 23 вересня 2021 року № 1780-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-20#Text> (дата звернення: 10.10.2021).
17. Laws Protecting Journalists from Online Harassment (Australia • Brazil • Canada • England and Wales Finland • France • Germany • Israel • Japan Singapore • Spain • Turkey). International Law. The Law Library of Congress. September 2019. 115 p. URL: <https://www.loc.gov/law/help/protecting-journalists/online-harassment.pdf> (дата звернення: 01.09.2021).
18. Building digital safety for journalism: a survey of selected issues. Henrichsen, Jennifer R., Betz, Michelle, Lisosky, Joanne M. /UNESCO. Director-General, Deputy, 2010-2017 (Engida, G.). 2015. 101 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000232358> (дата звернення: 01.09.2021).
19. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: монографія. Харків: Вид-во ХНУВС, 2011. 308 с.
20. Кримінологія. Академічний курс / Кол. авторів; за заг. ред. О.М. Литвинова. К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. 538 с.
21. Мозоль С.А. Кримінологічна безпека в Україні: монографія. Харків: Константа, 2018. 482 с.
22. AlexaInternet. URL: <https://www.alexa.com> (дата звернення: 10.09.2021).
23. Інтернет Асоціації України. URL: <https://inau.ua/news> (дата звернення: 10.09.2021).
24. Список найпопулярніших інтернет-ЗМІ в Україні. URL: <https://bit.ly/32ppoJl> (10.09.2021).
25. Контроль олігархів та пропаганда: кому належать українські канали (12.06.2020). URL: [https://24tv.ua/medvedchuk-pinchuk-ahmetov-komu-nalezhat-naysvizhishi-novini\\_n1359824](https://24tv.ua/medvedchuk-pinchuk-ahmetov-komu-nalezhat-naysvizhishi-novini_n1359824) (дата звернення: 10.09.2021).
26. Лише 14% найпопулярніших інтернет-ЗМІ в Україні вказали інформацію про контакти, головного редактора і власника (2018). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2586008-informaciu-provlasnikiv-vidkrili-lise-14-internetmedia-imi.html> (10.09.2021).
27. Соціальні медія. URL: <https://bit.ly/3cSft0O> (дата звернення: 01.08.2021).
28. Про тимчасове припинення акредитації журналістів та представників деяких засобів масової інформації Російської Федерації при органах державної влади України: Постанова Верховної Ради України від 12.02.2015 № 185-VIII. URL: <https://bit.ly/3rkYKf5> (дата звернення: 01.03.2021).
29. Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України: рішення Ради національної безпеки і оборони України від 1 березня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001525-14#Text> (дата звернення: 01.03.2021).
30. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 лютого 2021 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій): указ Президента України 2 лютого 2021 року. URL: № 43/2021. <https://>

zakon.rada.gov.ua/laws/show/43/2021#Text (дата звернення: 01.03.2021).

31. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. URL :<https://www.nrada.gov.ua> (дата звернення: 01.09.2021).

32. Міністерство культури та інформаційної політики України (МКІП). URL : <https://www.mkip.gov.ua/content/platforma-radi-evropi-iz-zahistu-zhurnalistiv.html> (дата звернення: 01.09.2021).

33. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації. URL : <https://nkrzi.gov.ua> (дата звернення: 01.09.2021).

34. Незалежна медіа-профспілка України. URL: <http://nmpri.org.ua> (дата звернення: 01.09.2021).

35. Незалежна спілка журналістів України. URL: <https://nsju.org> (дата звернення: 01.09.2021).

36. Українська асоціація видавців періодичної преси. URL: <http://www.uapp.org> (дата звернення: 01.09.2021).

37. Інститут масової інформації. URL: <https://imi.org.ua> (дата звернення: 01.09.2021).

38. EuropeanCyberCrimeCentre. URL: <https://www.cybersecurityintelligence.com/europol-european-cyber-crime-centre-ec3-1146.html> (дата звернення: 01.09.2021).

39. Platform to promote the protection of journalism and safety of journalists. Council of Europe. URL :<https://fom.coe.int/accueil> (дата звернення: 01.09.2021).

40. European Centre for Press and Media Freedom(ЕСPMF). URL: <https://www.ecpmf.eu/> (дата звернення: 01.09.2021).

41. European Union Agency for Network and Information Security (ENISA). URL: <https://www.enisa.europa.eu> (дата звернення: 01.09.2021).

42. European Agency for the operational management of large-scale IT systems in the area of freedom, security and justice. URL: <https://eulisa.europa.eu> (дата звернення: 01.09.2021).

43. UNODC. URL: <https://www.unodc.org> (дата звернення: 01.09.2021).

44. Міжнародні стандарти захисту прав людини. Журналістика / Під загальною ре-

дакцією Валерії Лутковської. Український інститут з прав людини. Київ. 2019. 145 с. URL : [https://www.irf.ua/content/files/international\\_human\\_rights\\_standards\\_journalism.pdf](https://www.irf.ua/content/files/international_human_rights_standards_journalism.pdf) (дата звернення: 01.08.2021).

45. Софійська декларація від 13 вересня 1997 р. URL : [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_572#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_572#Text) (дата звернення: 01.08.2021).

46. Астанинская юбилейная декларация: на пути к сообществу безопасности. OSCE Chairperson-in-Office. 01.12.2010. URL : <https://www.osce.org/ru/cio/74990> (дата звернення: 01.08.2021).

47. Міжнародна громадська організація Комітет захисту журналістів (CPJ). URL: <https://cpj.org/ru> (дата звернення: 01.09.2021).

48. Reporterswithoutborders (RSF). URL: <https://rsf.org/en/our-supporters> (дата звернення: 01.09.2021).

49. International Federation of Journalists. URL: <https://www.ifj.org/> (дата звернення: 01.09.2021).

50. European Federation of Journalists. URL: <https://europeanjournalists.org/> (дата звернення: 01.09.2021).

51. ECPMF Alarm Centre for Female Journalists under Threat. URL: <https://www.rcmediafreedom.eu/Tools/Support-centres/ECPMF-Alarm-Centre-for-Female-Journalists-under-Threat> (дата звернення: 01.09.2021). International Press Institute. URL: <http://www.freemedia.at> (дата звернення: 01.09.2021).

52. ArticleXIX. URL: <https://www.article19.org> (дата звернення: 01.09.2021).

53. Засоби масової інформації і політика. Політична абетка / М. Городок, С. Герасимчук, Ю. Микитюк. Міжнародний республіканський інститут. 2016. 48 с. URL : <https://bit.ly/3wDjPSS> (дата звернення: 01.09.2021).

54. Кому належать українські ЗМІ: докладний аналіз (публікація від 09.02.2021). URL : <https://litgazeta.com.ua/news/komunalezhat-ukrainski-zmi-dokladnyj-analiz> (дата звернення: 01.09.2021).

55. Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації: Посібник рекомендацій для працівників ЗМІ. - К.: «Компанія ВАІТЕ», 2016. 118 с. URL:<https://>

**SUMMARY**

The article highlights the issues of specifying the levels of the mechanism for ensuring the criminological protection of the media in Ukraine (media) and determines its features. It is noted that in modern conditions, the identifying levels of the mechanism for ensuring criminological protection of the media depends both on the definition of media objects that are affected by crime, and the types of subjects that will provide such criminological protection.

Taking into account the approaches existing in criminological science to determining the levels of criminological security and counteraction crime, the author considers the classification of the levels of the mechanism for ensuring the criminological protection of the media, depending on the following criteria: on the scale of its implementation (within the country); from the territory of distribution; from the actors who provide this mechanism; from the transnational component of the subjects who exercise the defense, as well as depending on the presence or absence of a potential impact on the media of armed aggression (armed conflict).

Depending on the scale, such a mechanism can be organized at the state, regional and local levels.

On the territory of distribution, this mechanism can be implemented at: national (operates within a single country) and international (ensuring occurs at the expense of international institutions and extends to most countries of the world) levels.

The author concretizes the subjects of ensuring the mechanism of criminological protection of the media both at the national (seven groups of subjects are identified depending on their competence) and at the international (two groups of subjects are identified) levels.

Depending on the transnational component, the ensuring of a mechanism for the criminological protection of the media can function at: the global level (provided by the UN, other international institutions, including those with law enforcement functions), the regional level (for example, organizations of the European Union), the national level (includes public and private subjects who are authorized or involved in ensuring criminological protection (media)).

Depending on the subjects that provide this mechanism, the mechanism can be ensured: 1) at the level of internal self-organization of the media (internal security); 2) at the level of activities

of external subjects authorized to perform law enforcement or auxiliary functions in the field of media activities.

Depending on the presence or absence of the potential impact of armed aggression (armed conflict), the author highlights: 1) a mechanism for ensuring the criminological protection of the media operating in the territory where there is no potential influence of the armed aggression of the Russian Federation; 2) a mechanism for ensuring the criminological protection of the media operating in the territory where there is a potential influence of the armed aggression of the Russian Federation.

It is concluded that the concretization of the levels of the mechanism for ensuring the criminological protection of the media is necessary for further concretization of the forms and methods of such support, the system of subjects of ensuring this mechanism, as well as identifying the weak and strong sides of the functioning of such a mechanism.

Key words: mechanism of criminological protection, mass media, levels of the mechanism of ensuring criminological protection.

[www.osce.org/files/f/documents/9/3/254531.pdf](http://www.osce.org/files/f/documents/9/3/254531.pdf) (дата звернення: 01.07.2021).

56. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон України 18 січня 2018 року № 2268-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#Text> (дата звернення: 01.09.2021).

57. Інструкції про порядок допуску журналістів, працівників засобів масової інформації на об'єкти Міністерства оборони України та Збройних Сил України : наказ Міністерства оборони України від 14.06.2012 № 399. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1149-12#Text>(дата звернення: 01.09.2021).

58. Сафаров Алі «Журналіст у зоні ООС. Можливості й небезпеки» (21.04.2021). URL : <https://imi.org.ua/monitorings/zhurnalist-v-zoni-oos-mozhlyvosti-i-nebezpeky-i38721> (дата звернення: 01.06.2021).